

Концепція

національної системи кваліфікацій

1. Основні терміни й поняття

навчання протягом всього життя – будь яке навчання, що здійснюється на постійній основі з метою удосконалення знань, вмінь, навичок, необхідних для забезпечення продуктивної зайнятості;

національна рамка кваліфікацій – єдина багаторівнева система кваліфікацій, зведених у єдину структуру, що визнаються на національному та міжнародному рівнях, через які здійснюється вимір результатів навчання і встановлюється співвідношення документів про освіту;

кваліфікація – відповідно підтверджена сукупність індивідуальних здібностей особи, її професійних знань та вмінь, необхідних для виконання завдань у рамках певного виду трудової діяльності;

компетенція – здатність особи, виконувати завдання та обов'язки відповідно до вимог, встановлених в межах конкретної професійної діяльності ;

професійні стандарти – показники компетентності в певних професіях, (сферах професійної діяльності), що знаходять відображення у відповідному нормативному документі з визначенням вимог до кваліфікацій працівників за різними кваліфікаційними рівнями.

2. Загальні положення

Розроблення концепції національної системи кваліфікацій (далі Концепції), складовою якої є національна рамка кваліфікацій, викликане необхідністю реалізації стратегії навчання протягом всього життя, забезпечення взаємозв'язку між ринком освітніх послуг та ринком праці, приведення у відповідність обсягів, напрямів та якості професійної освіти і навчання до потреб роботодавців, підвищення ролі в цих процесах соціальних партнерів, суб'єктів господарювання.

Національна рамка кваліфікацій (у контексті національної системи кваліфікацій - інструмент для визначення і класифікації кваліфікацій відповідно з критеріями рівнів навчання) є засобом модернізації системи професійної освіти і навчання, що потребуватиме здійснення комплексу заходів, спрямованих на забезпечення її зв'язку з ринком праці.

Концепція передбачає введення нового підходу до кваліфікацій (свідоцтв та дипломів), який базується на визнанні результатів навчання.

Її реалізація сприятиме забезпеченню якості та прозорості кваліфікацій, їх співставленню з кваліфікаціями інших країн, взаємному визнанню на міжнародному рівні документів про професійну освіту та навчання.

Ефективно функціонуюча національна система кваліфікацій створюватиме можливості переходу від одного до іншого (вищого) кваліфікаційного рівня чи придбання суміжних кваліфікацій, що мотивуватиме громадян до професійного удосконалення та продуктивної зайнятості.

Національна система кваліфікацій включає всі види економічної діяльності, групи професій та професії; засоби формування і реалізації державної та регіональної політики у сфері кваліфікацій; кваліфікації і компетенції (функціональні, пізнавальні, загальні), необхідні для здійснення конкретних видів діяльності; зміст і організацію професійної підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації в процесі формального та неформального навчання; державні освітні стандарти, професійні стандарти; оцінку і визнання придбаних кваліфікацій і компетенцій; уповноважені органи у сфері кваліфікацій; інституціональну інфраструктуру; схеми фінансування і контролю за якістю та результативністю професійної освіти та навчання.

Концепція розроблена з врахуванням положень Копенгагенського процесу, рішень Європейської Комісії та напрацювань в різних країнах Європейського Союзу.

3. Стан та проблеми сучасної професійної освіти і навчання

Забезпечення економічної і соціальної стабільності в країні взаємопов'язане з підвищенням конкурентноздатності та мобільності всіх соціальних верств і груп громадян на ринку праці.

Освітня сфера в розвинутих країнах поряд з іншими факторами давно стала фактором економічного зростання: кожна одиниця затрат на освіту дає віддачу на рівні 1,7 – 1,9 виробленого ВВП (за висновками Консультативного комітету промислових досліджень Європейської комісії Євросоюзу).

Тому питання розвитку системи професійної освіти і навчання протягом всього життя нині є особливо актуальним. Це обумовлюється підвищенням вимог роботодавців до компетенцій працівників, в тому числі до випускників навчальних закладів; демографічним старінням робочої сили і зростанням частки осіб, які отримали професійну освіту декілька десятиліть тому назад, внаслідок чого їх компетенції не відповідають сучасним вимогам; розвитком існуючих і появою нових технологій, що потребує нових знань та вмінь працівників.

Не дивлячись на наявність цих факторів, вплив ринку праці на удосконалення та підвищення ефективності системи професійної освіти і навчання продовжує залишатись незначним. Наприклад, співвідношення випускників вищих навчальних закладів до випускників професійно-технічних

навчальних закладів складає 60 : 40 , в той час як на ринку праці 60% вакантних робочих місць потребують заміщення кваліфікованими робітниками.

Проблема ускладнюється і тим, що переважна більшість учнів професійно-технічних навчальних закладів сьогодні опановують, як правило, професії сфери послуг (перукарів, продавців, барменів, водіїв, офіціантів і т.д.), тоді як зросла і продовжує зростати потреба у робітниках виробничих професій (токарях, фрезерувальниках, слюсарях, інструментальниках, ливарниках, електриках і т.д.).

Подібна ситуація спостерігається у сфері вищої освіти, де у надмірній кількості готуються юристи, менеджери, бухгалтери і інші. За оцінками державної служби зайнятості, 40% новопідготовлених економістів стають її клієнтами. В значній мірі це пояснюється неусвідомленим вибором шкільною молоддю професії (спеціальності), що потребує відновлення та активізації функціонування системи професійної орієнтації. З іншого боку фінансування підготовки кадрів у навчальних закладах не пов'язане з кінцевим результатом їх діяльності, тобто реальним станом працевлаштування випускників.

Протягом останніх років потенціал кваліфікованих робітників в Україні значно знизився і становить близько 15 відсотків до кількості працездатного населення у порівнянні з розвиненими країнами, де він сягає понад 70 відсотків. До того ж, престиж робітничих професій стрімко падає, що може призвести до напливу іноземної робочої сили і стати одним із чинників загрози національній безпеці.

Все це пов'язано з низькою ефективністю ринку праці з його системою інформування населення про тенденції щодо попиту на професії (спеціальності) та недостатньою участю роботодавців у розв'язанні проблем професійної освіти і навчання.

Отже, система професійної освіти і навчання поки що продовжує лише декларувати пріоритети ринку праці. Фактично вона орієнтована на ринок освітніх послуг, про що свідчать ліцензовані обсяги та напрями підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації кадрів.

У результаті в умовах ринкової економіки значна частина державного бюджету використовується на навчання неконкурентоздатних на ринку праці фахівців і робітників . Проте до цього часу в країні не вирішене питання моніторингу ефективності використання державних коштів у сфері професійної освіти та навчання, створення інституції, котра б системно займалася питаннями моніторингу, прогнозування, маркетингу.

Актуальним залишається питання якості підготовки кадрів в навчальних закладах, яка не задовольняє вимоги роботодавців. На думку роботодавців, система кваліфікацій в Україні є недосконалою, оскільки вона не дає об'єктивної інформації про якість набутих знань, умінь та компетенцій, які б

відповідали реальним потребам ринку праці. Це свідчить про недосконалість державних освітніх стандартів(навчальних планів та програм), до розроблення та узгодження яких ще недостатньо залучаються роботодавці, інші зацікавлені партнери.

До цього часу не розроблена та не запроваджена методика вивчення кваліфікаційних вимог роботодавців до робітників (фахівців) різних професій, у тому числі до випускників навчальних закладів.

Не сприяє забезпеченню якості професійної освіти і навчання і те, що дотепер не вирішені питання стимулюючого кредитування професійних навчальних закладів для придбання обладнання, устаткування, транспортних засобів та іншої техніки(які будуть об'єктом застави), що потребує внесення змін та доповнень до ряду законодавчих актів.

Негативно впливають на систему професійної освіти і навчання ускладнені умови ліцензування діяльності навчальних закладів. Технічно і матеріально обтяжливий процес їх ліцензування не дозволяє оперативно і гнучко реагувати на попит роботодавців у працівниках.

Назріла необхідність запровадити незалежну оцінку (сертифікацію, атестацію) знань, вмінь і навичок як випускників навчальних закладів, так і працівників, які одержали їх в процесі трудової діяльності і потребують відповідного підтвердження через незалежні атестаційні служби.

Загалом, система професійної освіти і навчання має носити відкритий характер і бути здатною до саморозвитку на основі нових принципів, орієнтованих на ринок праці, децентралізацію та соціальне партнерство.

Вступ України до Світової організації торгівлі обумовить посилення вимог до рівня та якості професійної підготовки кадрів на основі співпраці всіх зацікавлених партнерів.

Зазначене вище свідчить про необхідність здійснення на державному рівні довгострокових заходів щодо створення національної системи кваліфікацій, підвищення її ефективності в інтересах держави, суспільства і громадян.

4. Мета, завдання та принципи Концепції

Мета Концепції - формування єдиної, цілісної, відкритої та гнучкої національної системи кваліфікацій, що охоплюватиме всі рівні і види професійної освіти і навчання. Вона спрямовуватиметься на задоволення поточних та перспективних потреб ринку праці в робочій силі та підвищення її конкурентоздатності, орієнтацію політики професійної освіти на економічний розвиток країни.

Формування та удосконалення національної системи кваліфікацій здійснюватиметься для:

забезпечення кращої відповідності кваліфікацій вимогам роботодавців;

узгодженості між системами кваліфікацій (професійно-технічної, вищої та післядипломної освіти);

визнання неформального навчання, що сприятиме розвитку системи професійного навчання протягом всього життя;

підвищення результативності співпраці із соціальними партнерами, іншими заінтересованими сторонами;

забезпечення гідного місця України та її людського капіталу в глобальному світі й постіндустріальному суспільстві майбутнього.

Основними завданнями Концепції є:

забезпечення взаємодії ринку освітніх послуг і ринку праці, розмежування їх сфер діяльності і відповідальності, пов'язаних з плануванням, придбанням, оцінкою і визнанням кваліфікацій;

гарантування прозорості процесів планування, придбання, оцінки та визнання кваліфікацій;

забезпечення гармонізації кваліфікацій системами кваліфікацій інших країн;

сприяння в здійсненні професійного навчання протягом всього життя;

забезпечення управління плануванням, придбанням, оцінкою та визнанням кваліфікацій на основі соціального партнерства;

розроблення національної рамки кваліфікацій та створення структури кваліфікацій.

Національна система кваліфікацій має забезпечити формування і ефективне використання творчого потенціалу особистості, сприяти підвищенню її професіоналізму, компетентності і конкурентноздатності, посиленню її соціальної і професійної мобільності, адаптації різних груп населення до постійних змін, що відбуваються на ринку праці в нових умовах соціально-економічного розвитку суспільства.

Основними принципами Концепції, які застосовуються до всіх рівнів системи професійної освіти і навчання, в усіх видах економічної діяльності, є: направленість на особистість; доступність до професійної освіти і навчання; рівні можливості для чоловіків та жінок; науковість; об'єктивність, добровільність і вмотивованість дій; професіоналізм; неперервність; прозорість; наступність; соціальна справедливість.

5. Основні напрями формування національної системи кваліфікацій

Основними напрямами формування національної системи кваліфікацій є:

у сфері правового забезпечення

розроблення проекту нового Закону України «Про національну систему кваліфікацій», вдосконалення нормативно-правової бази, зокрема, шляхом прийняття нової редакції Закону України «Про професійно-технічну освіту», внесення змін та доповнень до Законів України «Про оподаткування прибутку підприємств», до Бюджетного та Земельного кодексів України та інших, прискорення прийняття Закону України «Про професійний розвиток персоналу на виробництві»;

розроблення та введення кваліфікаційних характеристик для педагогічних працівників професійно-технічних навчальних закладів;

розроблення та забезпечення реалізації нового, відповідно до визначених державою пріоритетів соціально-економічного розвитку країни, механізму державного замовлення на підготовку робітників та фахівців у навчальних закладах різних типів і рівнів акредитації, орієнтованого на задоволення потреб ринку праці, та залучення до цього процесу соціальних партнерів ;

внесення змін та доповнень до чинних нормативно-правових актів щодо оптимального спрощення умов та процедури ліцензування діяльності з надання освітніх послуг навчальних закладів, підприємств, організацій і установ, що здійснюють професійне навчання своїх працівників, з метою забезпечення їх оперативного і гнучкого реагування на попит роботодавців в кадрах необхідних кваліфікацій;

розроблення та забезпечення реалізації стратегії децентралізації системи професійно-технічної та вищої освіти з метою забезпечення відповідності підготовки кадрів у навчальних закладах регіональним потребам, вимогам роботодавців та підвищення ролі і відповідальності місцевих органів виконавчої влади, соціальних партнерів та суб'єктів господарювання;

розроблення концепції щодо створення єдиної системи професійної орієнтації населення починаючи з основної школи та забезпечення її реалізації;

оновлення нормативно-правових актів з питань працевлаштування випускників вищих і професійно-технічних навчальних закладів, підготовка яких здійснювалася за кошти державного бюджету;

розроблення пропозицій для внесення змін та доповнень до чинного законодавства щодо розширення можливостей здійснення підвищення кваліфікації працівників (в тому числі випускників навчальних закладів) підприємств, організацій і установ за рахунок коштів Фонду

загальнообов'язкового державного страхування на випадок безробіття з метою підвищення якості робочої сили;

у сфері управління

створення та забезпечення функціонування Національного агентства кваліфікацій - органу з управління процесами планування, придбання, оцінки і визнання кваліфікацій на засадах соціального партнерства, системного моніторингу ринку праці, прогнозування потреби у робітничих кадрах та фахівцях з вищою освітою;

створення інституції з незалежної оцінки якості знань, умінь, навичок та компетенцій випускників професійних навчальних закладів, найманих працівників, які виявляють бажання підтвердити свою кваліфікацію, набуту шляхом неформального навчання;

визначення та передача ряду повноважень у сфері національної системи кваліфікацій на регіональний рівень управління, розмежування відповідних функцій між причетними до цього питання центральними органами виконавчої влади, соціальними партнерами з метою підвищення ефективності їх діяльності та збалансування попиту і пропозицій на ринку праці;

створення та забезпечення ефективності системи соціального партнерства з питань професійної освіти і навчання на національному та регіональному рівнях ;

у сфері організаційного та науково-методичного забезпечення

створення національної рамки кваліфікацій як механізму забезпечення координації і співставності кваліфікацій шляхом встановлення зв'язків між різними кваліфікаціями;

подальше розроблення та осучаснення державних освітніх стандартів із залученням до цього процесу соціальних партнерів, роботодавців, інших заінтересованих сторін;

розроблення професійних стандартів, що базуються на компетенціях і є основою для державних освітніх стандартів, з метою забезпечення якості професійної освіти і навчання ;

розроблення та впровадження дескрипторів, що базуються на результатах навчання, а також критеріальних показників (індикаторів) для оцінки діяльності навчальних закладів та для їх самооцінки;

подальше удосконалення та модернізація процедур щодо доступності до професійної освіти і навчання, переходу на наступний професійно-кваліфікаційний рівень шляхом розроблення та впровадження механізму визнання одиниць навчання (залікових одиниць);

розроблення та впровадження методики щодо визначення вимог роботодавців до знань, умінь та навичок робітників та фахівців, здійснення постійного моніторингу ринку праці;

активне впровадження сучасних педагогічних технологій навчання, зокрема, модульних;

осучаснення системи підготовки та підвищення кваліфікації педагогічних працівників навчальних закладів;

організація та проведення систематичного навчання фахівців, які займаються питаннями організаційно-методичного забезпечення функціонування національної системи кваліфікацій;

проведення наукових досліджень у сфері національної системи кваліфікацій та вироблення рекомендацій щодо її удосконалення та підвищення ефективності;

підготовка та видання посібників, літератури, інформаційних матеріалів та наочності з питань системи кваліфікацій;

створення в Академії педагогічних наук України підрозділу для організаційного та науково-методичного забезпечення національної системи кваліфікацій;

поглиблення міжнародної співпраці з питань формування та розвитку національних кваліфікацій;

у сфері економічного забезпечення

впровадження механізму стимулювання громадян до підвищення рівня кваліфікації (компетенцій) протягом всього життя, а також роботодавців до участі у модернізації системи професійної освіти і навчання;

розроблення й упровадження механізму багатоканального та різнорівневого фінансування професійно-технічних навчальних закладів;

створення нової методики розрахунку вартості підготовки кваліфікованих робітників з урахуванням складності, наукоємності та матеріалоємності професій;

посилення фінансової самостійності та відповідальності навчальних закладів за результати їх діяльності.

6. Фінансове забезпечення та етапи реалізації концепції

Обсяги та джерела фінансування видатків, пов'язаних із реалізацією концепції, визначаються у плані заходів.

Реалізація концепції здійснюватиметься поетапно протягом 2008 – 2012 років відповідно до затвердженого Кабінетом Міністрів України плану заходів.

1 етап: 2008 -2009 рр. - удосконалення нормативно-правової бази ;

2 етап: 2009-2011 рр - структурні зміни в системі професійної освіти і навчання (створення Національного агентства кваліфікацій, незалежних атестаційно-кваліфікаційних служб).

3 етап: 2011-2012 рр. – введення Національного класифікатора кваліфікацій (національної рамки кваліфікацій)

7. Очікувані результати

Здійснення заходів щодо реалізації Концепції дозволить:

розширити та впорядкувати ринок освітніх послуг з врахуванням реальних та перспективних потреб ринку праці та розвитку вітчизняної економіки;

підвищити конкурентноздатність та мобільність робочої сили, зокрема, випускників навчальних закладів, на ринку праці;

модернізувати національну систему кваліфікацій (національну рамку кваліфікацій), що базуватиметься на міжнародному досвіді, удосконалити структуру кваліфікацій, механізми оцінки, визнання і акредитації компетенцій і кваліфікацій ;

покращити якість змісту професійної освіти і навчання, привести його у відповідність до вимог роботодавців через розроблення професійних стандартів як основи для оновлення державних освітніх стандартів;

забезпечити законодавче врегулювання питань у сфері національної системи кваліфікацій.